

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-4-80-29>

УДК [378.011.3-057.87:316.77]+338.48

Гончарова О.М.¹Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ» ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ

Анотація. У статті схарактеризовано сутність поняття «професійно-комунікативна компетентність» фахівців сфери туризму. Показано, що професійна комунікація є необхідною та першочерговою складовою у професійній діяльності фахівців сфери туризму. Професійна комунікація у сфері туризму здійснюється шляхом прямого чи опосередкованого спілкування та взаємодії з вітчизняними та іноземними клієнтами та діловими партнерами, що реалізуються за допомогою словесних та невербальних засобів рідної та іноземної мов, а також сучасної інформації засоби комунікації з метою управління обміном інформацією процесу комунікації, регулювання соціальних та професійних відносин між її учасниками. Також, було проаналізовано низку понять, що є компонентами освітлювального поняття, а саме: компетенція, компетентність, професіоналізм, професійна компетентність, комунікація, комунікативна компетентність. Основуючись на тлумаченнях науковців, було запропоновано власне визначення поняття «професійно-комунікативна компетентність».

Ключові слова: компетенція, компетентність, професіоналізм, професійна компетентність, комунікація, комунікативна компетентність, професійно-комунікативна компетентність, фахівці сфери туризму, професійна комунікація.

Honcharova Oksana

S. Kuznets Kharkiv National University of Economics

THE ESSENCE OF THE CONCEPT OF "PROFESSIONAL AND COMMUNICATIVE COMPETENCE" OF TOURISM PROFESSIONALS

Summary. The article deals with the essence of the concept of "professional-communicative competence" of tourism specialists. It is shown that professional communication is a necessary and main component in the professional activity of tourism specialists. Also, a number of concepts were analyzed that are components of the concept being covered, namely: competence, professionalism, professional competence, communication, communicative competence. Social procurement for the training of competent tourism professionals puts its requirements for a modern specialist. Among the most important of them (stable, conscious and positive attitude to their profession, field of activity, striving for constant personal and professional perfection, development of their intellectual potential; professional competence, possession of basic and specialized knowledge and practical skills which are necessary for employment; creative approach to solving professional problems, ability to navigate in unusual conditions, analyzing problems that arise, independent development and implementation of a plan of necessary actions; integrity of the specialist's outlook as a representative of the intelligentsia of the socio-professional group). Communicative readiness to work in the professional and social environment influences the success of its implementation. Professional communication in the sphere of tourism is carried out through direct or indirect communication and interaction with domestic and foreign clients and business partners, which are realized with the help of verbal and non-verbal means of native and foreign languages, as well as modern information and communication means for the purpose of information exchange management of the process of communication, regulation of social and professional relations between its participants. Purpose of the article: definition of the essence of the concept of "professional-communicative competence" of tourism professionals and its components. Based on the interpretations of scientists, our own definition of the concept of "professional-communicative competence" was proposed. Analyzing the literature, we can see that research of the issue of professional-communicative competence has not lost its relevance today.

Keywords: competence, professionalism, professional competence, communication, communicative competence, professional communication, development, competent tourism professionals.

Постановка проблеми. У Національній доктрині розвитку освіти в Україні в XXI ст., дорожній карті освітньої реформи, Тюнінг (Tunning educational structures in Europe, TUNING) та Законі України про професійний розвиток працівників (2012) сформульовані вимоги до сучасного фахівця, зокрема сфери туризму. Серед найважливіших з них (стійке, свідоме та позитивне ставлення до своєї професії, сфери діяльності, прагнення до постійного особистісного та професійного вдосконалення, до розвитку свого інтелектуального потенціалу; професійна

компетентність, володіння необхідними у трудовій діяльності фундаментальними та спеціальними знаннями та практичними навичками; творчий підхід до вирішення професійних завдань, уміння орієнтуватися в нестандартних умовах, аналізувати проблеми, що виникають, самостійно розробляти та реалізовувати план необхідних дій; цілісність світогляду спеціаліста як представника інтелігенції соціально-професійної групи) комунікативна готовність до роботи у професійному та соціальному середовищі впливає на успішність її здійснення [1].

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1000-9670>

Тож соціальне замовлення на підготовку компетентних фахівців сфери туризму зумовлює необхідність її модернізації, що передбачає створення сприятливих педагогічних мов, які забезпечують високу якість освіти відповідно до вимог сучасного ринку праці.

Аналіз актуальних досліджень. Здійснений науковий пошук виявив, що вивчення суті поняття «професійно-комунікативна компетентність» здійснювалося за наступними напрямками: компетенція / компетентність (І. Зимня, А. Хуторської, Н. Хомський, Л. Мамчур, В. Капінос, О. Савченко та ін.); професіоналізм (Ю. Бабанський, М. Гуревич, Е. Зеер, Є. Клімов, О. Леонтєв, Б. Паригін, Л. Рубінштейн та ін.); професійна компетентність (М. Астахова, Е. Зеер, Л. Безкоровайна, В. Тюріна, Л. Пляка, К. Шапошников та ін.); професійне спілкування (А. Бичок, І. Гоголь, С. Качмарчик, С. Трегуб та ін.); комунікативна компетентність (А. Борисенко, Т. Бутенко, А. Веретенникова, Т. Вольфовська, М. Згурська, В. Нароліна Г. Різаходжаєва, О. Тур та ін.); професійно-комунікативна компетентність фахівців різних напрямів підготовки (Н. Білоус, І. Когут, А. Літвінчук, В. Ніколашкіна, А. Приходько та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідженнями відомих авторів підтверджується актуальність досліджуваної проблеми. У цьому контексті актуальним залишається визначення сутності поняття «професійно-комунікативна компетентність» фахівців сфери туризму та її складових. Незважаючи на низку наукових праць, проблема професійно-комунікативної компетентності фахівців сфери туризму не була достатньо досліджена у аспекті професійної комунікації. Тож, висвітлення даної проблеми і зумовлює вибір теми цієї статті.

Мета статті – визначення сутності поняття «професійно-комунікативна компетентність» фахівців сфери туризму та її складових.

Виклад основного матеріалу. З метою дослідження суті поняття «професійно-комунікативна компетентність» фахівців сфери туризму спершу розглянемо основні ключові положення, а саме: *компетенція, компетентність, професіоналізм, професійна компетентність, комунікація, комунікативна компетентність.*

Дослідження суті поняття «компетенція» дозволяє сформулювати його зміст як: деякі внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення (знання, уявлення, програми (алгоритми) дій, системи цінностей і ставлень) [8]; сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), пропонує щодо визначеного кола предметів і процесів та необхідних для якісної продуктивної діяльності стосовно них [20].

Ми підтримуємо позицію науковців (І. Зимня, А. Хуторської, Н. Хомський), які вважають, що компетенція – це наперед задана соціальна вимога до підготовки випускника ЗВО, необхідна для його продуктивної професійної діяльності.

Сутність поняття «компетентність» у працях науковців (А. Хуторської, О. Савченко, О. Рогольська та ін.) визначається як володіння людиною відповідною компетенцією, що поєднує її особистісне ставлення до неї та до предмета діяльності; ін-

тегроване утворення, що охоплює особистісну здатність людини, її досвід (знання, вміння, навички).

Проаналізувавши визначення науковців терміну «компетентність», пропонуємо три його базові складники: 1) знання професійної сфери, предметної сфери та комунікації, 2) уміння та навички, 3) особистісні якості.

Згідно з професіограмою і національною рамкою кваліфікацій, майбутні фахівці туризму в контексті сучасних умов професійної діяльності мають бути готовими до виконання основних організаційно-управлінських функцій: мотиваційної (розширення міжкультурних зв'язків і набуття досвіду професійної діяльності); інформаційної (засвоєння нових знань щодо культурних особливостей клієнтів і партнерів); формувальної (формування світогляду, готовності фахівця до порозуміння та співпраці); виховної (виховання етичних принципів, моральних якостей особистості фахівця, поваги та визнання інших культур); творчої (розвиток творчого потенціалу майбутнього фахівця); адаптивної (здатність пристосовуватися до умов професійної взаємодії з представниками різних культур).

Тож, проаналізувавши низку вчених, вважаємо за доцільне запропонувати власне визначення поняття «компетентність»: здатність/спроможність застосовувати уміння, навички та особистісні якості у професійній діяльності.

Поняття «професіоналізм» та професійне становлення особистості є об'єктом досліджень Е. Зеєра, Т. Кудрявцевої, Є. Клімова та ін.

На думку Е. Зеєра, вирішальне значення в професійному розвитку людини належить освіті. Отже, професійна освіта – це оволодіння професією/спеціальністю з певним рівнем кваліфікації [6].

Є. О. Клімов вважає, що «професіоналізм» необхідно розглядати не лише як деякий високий рівень знань, умінь і результатів людини в певній галузі діяльності, а також як певну системну організацію свідомості, психіки людини [9].

Поняття «професійна компетентність» у працях науковців (А. Хуторського, Н. Мойсеюк, В. Тюріної, Л. Пляки, Е. Зеєра та ін.) визначається як обізнаність у предметній галузі; сукупність професійних знань, умінь, а також способи виконання професійної діяльності; сукупність ключових, базових і спеціальних компетентностей.

Професійна компетентність, на думку В. Тюріної та Л. Пляки, являє собою сукупність знань, умінь, навичок, способів діяльності, професійно важливих психологічних якостей, необхідних фахівцю для здійснення ефективної професійної діяльності. Вона є результатом підготовленості фахівця, якісною характеристикою володіння професійною діяльністю і передбачає прагнення особистості до даної діяльності [18].

Е. Зеєр розуміє поняття «професійна компетентність» як сукупність професійних знань, умінь, а також способи виконання професійної діяльності [7].

На основі здійсненого аналізу психолого-педагогічної літератури можна стверджувати, що професійна компетентність є системно-інтегративним утворенням, яке включає рівень оволодіння професійними знаннями, вміннями, а також особистісні якості, які дозволяють здійснювати успішну професійну діяльність.

Слід підкреслити, що жодна діяльність професіонала не можлива без комунікації, оскільки професійна діяльність здійснюється в багатьох сферах, зокрема фахівцями сфери туризму, через комунікацію.

За енциклопедичним словником, «комунікація» (латинське *communicatio*, від *communico* – «роблю загальним, зв'язую, спілкуюся») – 1) шлях повідомлення, зв'язок одного місця з іншим; 2) спілкування, передача інформації від людини до людини – специфічна форма взаємодії людей у процесах їхньої пізнавально-трудова діяльності, що здійснюється головним чином за допомогою мови (рідше за допомогою інших знакових систем) [19].

У філософському словнику комунікацію визначають як смисловий та ідеально-змістовий аспект соціальної взаємодії людей [19]. У словнику іншомовних слів комунікація визначається як спілкування, що характеризується передачею інформації від однієї людини до іншої [16].

У словнику української мови термін «комунікація» визначається як зв'язок і ототожнюється із спілкуванням [17].

Термін «комунікація» у соціології, психології й педагогії використовується для позначення засобів зв'язку будь-яких об'єктів матеріального й духовного світу, процесу передачі інформації від однієї людини до іншої, а також передачі й обміну інформації в суспільстві з метою впливу на соціальні процеси.

О. Садохін наголошує на тому, що поняття «комунікація» і «спілкування» мають як спільні (відповідність із процесами обміну та передачі інформації, зв'язок із мовою як засобом передачі інформації), так і відмінні ознаки. Спілкування науковець визначає як процес обміну пізнавальної та оцінної інформації, що має на меті задовольнити потреби людини в контакті з іншими людьми [3].

Не можна не погодитися у контексті досліджуваної проблеми із позицією В. Конецької, яка стверджує, що сам факт обміну інформацією ще не свідчить про комунікацію, оскільки інформація, що передається, може бути незрозумілою для того, хто її отримує [11].

Отже, ґрунтуючись на думках науковців (А. Бичка, І. Гоголь, С. Качмарчик В. Конецької, О. Садохіна, А. Хуторського), пропонуємо розглядати комунікацію та спілкування взаємопов'язано, оскільки комунікація є більш широким поняттям, що включає в себе зміст, мету та засоби передачі інформації. Комунікація відбувається на рівні передачі інформації від суб'єкта до об'єкта. Спілкування також може бути ширшим за комунікацію, оскільки ототожнює ставлення до суб'єктів спілкування; комунікація ж може включати в себе спілкування, разом з тим, процес спілкування побудований на комунікації.

Дослідження суті поняття «**комунікативна компетентність**» з опорою на праці науковців (А. Борисенко, Т. Бутенко, А. Літвінчук, В. Нароліної та ін.) дозволяє узагальнити його зміст як: необхідний людині рівень сформованості досвіду, умінь, і навичок особистісної взаємодії, щоб успішно функціонувати в суспільстві з урахуванням власних здібностей і соціального статусу.

Більшість учених вважають комунікативну компетентність складовою професійної компетентності, яка в кожному виді діяльності набуває свої специфічні ознаки. На думку В.І. Нароліної, комунікативна компетентність професіона-

ла є засобом досягнення успіхів у професійно-діловому та особистісному спілкуванні, в основі якої лежать знання цінностей, норм, стандартів поведінки і спілкування [14].

А. Літвінчук трактує комунікативну компетентність як складне ціннісно-особистісне утворення, сукупність комунікативних знань, умінь та досвіду, здатність та готовність до ефективної комунікативної діяльності та вирішення комунікативних завдань, міжособистісної та міжкультурної взаємодії [13].

Кожна професія висуває специфічні вимоги до комунікативної компетентності фахівця та особливості її застосування в різних професійних ситуаціях. Комунікативна компетентність майбутнього фахівця сфери туризму є провідною. Беззаперечним є факт, що фахівці з туризму повинні мати багатий словниковий запас, уміти правильно його використовувати, характеризуватися широтою пізнавальних інтересів, ерудованістю. Фахівець з туризму – це професія, яка належить до системи "людина – людина". Обов'язковою вимогою до професій цього типу є прагнення до спілкування, уміння легко вступати в контакт з незнайомими, стійке гарне самопочуття при роботі з людьми, володіння мовою, мімікою, жестами, розвиненим мовленням, уміння слухати, здатність знаходити спільну мову з різними людьми, уміння переконувати й знаходити компроміс у стосунках між людьми.

Проаналізувавши праці Ю. Жукова, Ю. Крижанської та ін., можна відокремити такі складові комунікативної компетентності:

- орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, яка заснована на знаннях і життєвому досвіді індивіда [12];
- спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин і умов соціального середовища [12];
- адекватна орієнтація людини в самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації [5];
- готовність і уміння будувати контакт з людьми [5];
- внутрішні засоби регуляції комунікативних дій [5];
- знання, уміння і навички конструктивного спілкування [12];
- внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії [5].

Таким чином, комунікативна компетентність постає як структурний феномен, що містить цінності, мотиви, установки, соціально-психологічні стереотипи, знання, уміння, навички.

Аналіз теоретичних підходів до визначення поняття «комунікативна компетентність» дозволив конкретизувати його розуміння як інтегративну якість особистості, що виявляється в її готовності здійснювати ефективну комунікацію у різних ситуаціях.

На підставі здійсненого аналізу, пропонуємо власне визначення поняття «комунікативна компетентність» стосовно майбутніх фахівців сфери туризму: здатність проявляти свої комунікативні вміння в різних ситуаціях професійної діяльності з урахуванням міжкультурного аспекту, здатність працювати в команді та автономно.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що на сьогодні не існує єдиного підходу до визначення професійно-комунікативної компетентності як наукової категорії.

Отже, суть поняття «**професійно-комунікативна компетентність**» дозволяє узагальнити його зміст як: інтегративне особистісне утворення, що розглядається як результат сформованості професійних компетенцій та особистісних якостей (доброзичливість, тактовність, емпатійність, об'єктивність, толерантність, організованість, ініціативність тощо) [10]; особистісно професійної якості, яка забезпечує цілісну професійно-комунікативну діяльність, що виявляється через вміння здійснювати комунікацію у різних її видах, формах та засобах для ефективного вирішення професійних завдань [15]; інтегративний ресурс, який реалізується вторинною мовною особистістю в умовах ефективної міжкультурної взаємодії з урахуванням національних цінностей і норм для вирішення фахових завдань шляхом поєднання предметного змісту професії та іншомовних навичок [2].

Аналізуючи професійно-комунікативну компетентність як складову загальної професійної компетентності фахівця, не можемо не погодитися із думкою психолога Ю. Ємельянова [4] про те, що професійно-комунікативна компетентність у процесі професійного становлення стає більш значущою і життєво необхідною для індивіда та накладає певний відбиток на його загальну комунікативну компетентність.

Грунтуючись на тлумаченнях науковців, пропонуємо власне визначення поняття «професійно-комунікативна компетентність» стосовно майбутніх фахівців сфери туризму: інтегральне особистісне утворення, що забезпечує ефективність здійснення професійної і ділової комунікації та передбачає розуміння її сутності й усвідомлення цінності її набуття для професійної діяльності; знання предметної області та функцій професійної діяльності; сформованість комунікативних і мовленнєвих умінь, необхідних для розв'язання завдань у конкретних ситуаціях професійної взаємодії; здатність до ефективного співпраці з діловими партнерами і взаємодії з клієнтами, зокрема і у міжнародному середовищі, на основі міжкультурної толерантності та врахування особливостей культур інших країн; готовність до рефлексивного оцінювання результатів професійної комунікації і саморозвитку.

Список літератури:

1. Закон України про професійний розвиток працівників. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2012. № 39. Ст. 462.
2. Білоус Н.П. Формування професійно-комунікативної компетентності у майбутніх перекладачів авіаційної галузі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Кропивницький, 2018.
3. Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садохин А.П. Основы межкультурной коммуникации : Учебник для вузов. Москва : ЮНИТИ – ДАНА, 2002. 352 с.
4. Емельянов Ю.Н. Теория формирования и практика совершенствования коммуникативной компетентности : дис. ... докт. псих. наук : 19.00.05. Ленинград, 1990.
5. Жуков Ю.М., Петровская Л.А., Растяпников П.В. Диагностика и развитие компетентности в общении : практическое пособие. Киров : Эниом ; Москва : Издательство Московского университета, 1991. 96 с.
6. Зеер Э.Ф. Концепция профессионального развития человека в системе непрерывного образования. Е. : Профессиональное образование, 2012. С. 122–127
7. Зеер Э.Ф. Психология профессионального развития : учеб. пособие. Москва : Академия, 2006. 240 с.
8. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. *Высшее образование сегодня*. 2003. № 5. С. 34–42.
9. Климов Е.А. Психология профессионала. Москва : Институт практической психологии ; Воронеж : МОДЭК, 1996. 400 с.

Визначене поняття дозволяє обґрунтувати структурні компоненти професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців з туризму: ціннісно-мотиваційний, когнітивно-пізнавальний, комунікативно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний.

Подальші дослідження набудуть їх детального розгляду.

Висновки і перспективи. Вивчення й аналіз наукової літератури дало змогу проаналізувати різні погляди на тлумачення поняття «компетентність», «компетентність», «комунікаційна компетентність», «професіоналізм» «професійна компетентність», «професійно-комунікативна компетентність майбутніх фахівців туристичного профілю». Разом з цим, ґрунтуючись на тлумаченнях науковців, ми запропонували власне визначення поняття «професійно-комунікативна компетентність» стосовно майбутніх фахівців сфери туризму.

Професійна комунікація в сфері туризму здійснюється через безпосередні або опосередковані зв'язки та взаємодію з вітчизняними та зарубіжними клієнтами та діловими партнерами, що реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів рідної та іноземних мов, а також сучасних інформаційно-комунікаційних засобів з метою взаємного обміну інформацією, управління процесом комунікації, регуляції соціальних і професійних відносин між її учасниками, адже професіонал у галузі туризму має глибоко усвідомлювати місце і роль комунікації як засобу координації професійної діяльності, самореалізації, самовизначення й самоствердження. Він має вільно організовувати діалог із різними за фахом людьми, реальними й віртуальними партнерами, застосовуючи вербальні і невербальні засоби комунікації, активно використовуючи можливості комп'ютерних мереж для організації плідного взаємообміну інформацією.

Аналіз джерельної бази доводить, що проблема підготовки фахівців туристичного профілю стала предметом досліджень Л. Безкоровайної, Г. Різаходжаєвої, Є. Шпак, О. Бейдика, О. Дмитрук, Л. Кнодель, О. Левицької, Л. Лук'янової, В. Пазенка, І. Петрова та інших учених.

Незважаючи на низку наукових праць, проблема професійно-комунікативної компетентності фахівців сфери туризму не була достатньо досліджена у аспекті професійної комунікації. На нашу думку, питання професійної комунікації потребує подальшого дослідження.

10. Когут І.В. Формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Полтава, 2015.
11. Конечкая В.П. Социология коммуникации : учебник. Москва : Международный ун-т бизнеса и упр., 1997. 302 с.
12. Крижанская Ю.С., Третяков В.П. Грамматика общения. Л., 1990. 208 с.
13. Литвінчук А.Т. Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх інженерів-технологів у процесі гуманітарної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Рівне, 2018.
14. Наролина В.И. Развивающий эффект процесса формирования межкультурной коммуникативной компетентности специалиста. *Высшее образование сегодня*. 2008. № 5. С. 23–25.
15. Приходько А.М. Формування професійно-комунікативної компетентності іноземних студентів у вищих технічних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2016.
16. Словник іншомовних слів / уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.
17. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
18. Тюріна В., Пляка Л. Професійна компетентність як фактор формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців. *Молодіжна політика: Проблеми і перспективи*. Зб. матеріалів VI Міжнарод. науковопракт. конф. 15-16 травня 2009 р. Дрогобич, 2009. С. 135–137.
19. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г.С. Сковороди; [редкол.: В.І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ : Абрис, 2002. VI, 742 с.
20. Хуторской А.В. Определение общепредметного содержания и ключевых компетенций как характеристика нового подхода к конструированию образовательных стандартов. *Вестник Института образования человека*. 2011. № 1. URL: <http://eidos-institute.ru/journal/2011/103/>

References:

1. Zakon Ukrainy pro profesijnyj rozvytok pracivnykiv (Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrainy (VVR), 2012, № 39, st. 462). [Law of Ukraine on the Professional Development of Employees (The Verkhovna Rada of Ukraine), 2012 № 39, art. 462]. (in Ukrainian)
2. Bilous, N.P. (2018). *Formuvannja profesijno-komunikatyvnoji kompetentnosti u majbutnix perekladachiv aviacijnoji haluzi: avtoref. dys. na здобuttja nauk. stupenja kand. ped. nauk: 13.00.04* [Formation of professional-communicative competence in future aviation translators (PhD thesis abstract)]. Kropyvnyckyj. (in Ukrainian)
3. Hrushevckaja, T.H., Popkov, V.D., & Sadoxyn, A.P. (2002). *Osnovy mezhkulturnoj kommunykacyu: Uchebnyk dlja vuzov* [Fundamentals of Intercultural Communication: Textbook for Universities]. Moskva: JuNYTY – DANA. (in Russian)
4. Emeljanov, Ju.N. (1990). *Teorija formirovanija y praktika sovershenstvovanija kommunykativnoj kompetentnosti: dys. ... dokt. psyx. nauk: 19.00.05* [Formation theory and practice of improving communicative competence (DSc thesis)]. Leningrad. (in Russian)
5. Zhukov, Ju.M., Petrovskaja, L.A., & Rastjannykov, P.V. (1991). *Dyahnostyka y razvytye kompetentnosti v obshchenju: praktičeskoe posobyje* [Diagnosis and development of competence in communication: a practical manual]. Kyrov : Enyom ; Moskva : Yzdatelstvo Moskovskoho unyversyteta. (in Russian)
6. Zeer, E.F. (2012). *Koncepcija professionalnoho razvytija cheloveka v sisteme nepreryvnoho obrazovanija* [The concept of professional development of a person in the system of continuous education]. E.: Professyonalnoe obrazovanye. (in Russian)
7. Zeer, E.F. (2006). *Psyxolohija professionalnoho razvytija: ucheb. posobyje* [Psychology of professional development: textbook]. Moskva: Akademyja. (in Russian)
8. Zymnjaja, Y.A. (2003). Ključevye kompetency – novaja paradyhma rezultata obrazovanija [Key competencies – a new paradigm of educational result]. *Vysshee obrazovanye sehodnja*, no. 5, pp. 34–42.
9. Klymov, E.A. (1996). *Psyxolohija professionala* [A Psychology of the professional]. Moskva: Instytut praktičeskoj psyxolohijy ; Voronezh: MODEK. (in Russian)
10. Kohut, I.V. (2015). *Formuvannja profesijno-pedahohichnoji komunikatyvnoji kompetentnosti majbutnoho vchytelja: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04* [Formation of professional-pedagogical communicative competence of future teacher (PhD thesis)]. Poltava. (in Ukrainian)
11. Koneckaja, V.P. (1997). *Socjologija kommunykacyu: uchebnyk* [Sociology of communication: a textbook]. Moskva: Mezhdunarodnyj un-t byznesa y upr. (in Russian)
12. Kryzhanskaja, Ju.S., & Tretjakov, V.P. (1990). *Hrammatyka obshchenija* [Grammar of communication].
13. Litvinchuk, A.T. (2018). *Formuvannja profesijno-komunikatyvnoji kompetentnosti majbutnix inzheneriv-technolohiv u procesi humanitarnoji pidhotovky: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04*. [Formation of professional-communicative competence of future engineers-technologists in the process of humanitarian training (PhD thesis)]. Rivne. (in Ukrainian)
14. Narolyna, V.Y. (2008). Razvyvajushchij effekt processa formirovanija mezhkulturnoj kommunykativnoj kompetentnosti specyalysta [The developing effect of the process of formation of intercultural communicative competence of a specialist]. *Vysshee obrazovanye sehodnja*, no. 5, pp. 23–25. (in Russian)
15. Pryxodko, A.M. (2016). *Formuvannja profesijno-komunikatyvnoji kompetentnosti inozemnyx studentiv u vyshchijx technichnyx navchalnyx zakladax: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04*. [Formation of professional and communicative competence of foreign students in higher technical educational establishments (PhD thesis)]. Xarkiv. (in Ukrainian)
16. Morozov, S.M., & Shkaraputa, L.M. (2000). *Slovyk inshomovnyx sliv* [Dictionary of foreign words]. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)
17. Bilodid, I.K. (ed.) (1970–1980). *Slovyk ukrajinskoji movy: v 11 tt.* [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols.]. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)
18. Tjurina, V., & Pljaka, L. (2009). Profesijna kompetentnist jak faktor formuvannja konkurentospromozhnosti majbutnix faxivciv [Professional competence as a factor of formation of competitiveness of future specialists]. *Molodizhna polityka: Problemy i perspektyvy. Zb. materialiv VI Mizhnarod. naukovoprakt. konf. 15-16 travnja*. Drohobych. (in Ukrainian)
19. *Filosofskij encyklopedychnyj slovyk / NAN Ukrainy, In-t filosofiji imeni H.S. Skovorody* [Encyclopedic Dictionary of Philosophy]. Kiev: Abris. (in Ukrainian)
20. Xutorskoj, A.V. (2011). *Opređenje obščepredmetnoho soderžhanya y ključevyx kompetencyj kak karakterystyka novoho podxoda k konstruyrovanyju obrazovatelnyx standartov* [Determination of general subject content and key competences as a characteristic of a new approach to the design of educational standards] *Vestnyk Ynstituta obrazovanija cheloveka*, no. 1. URL: <http://eidos-institute.ru/journal/2011/103/>